

Zdenko Braičić
Tomislav Novinc

UDK: 316.334.56(497.5Pakrac)
Prethodno priopćenje
Rukopis prihvaćen za tisak: 12.12.2012.

GRAVITACIJSKA USMJERENOST RURALNIH NASELJA PAKRAČKOGA KRAJA

Sažetak

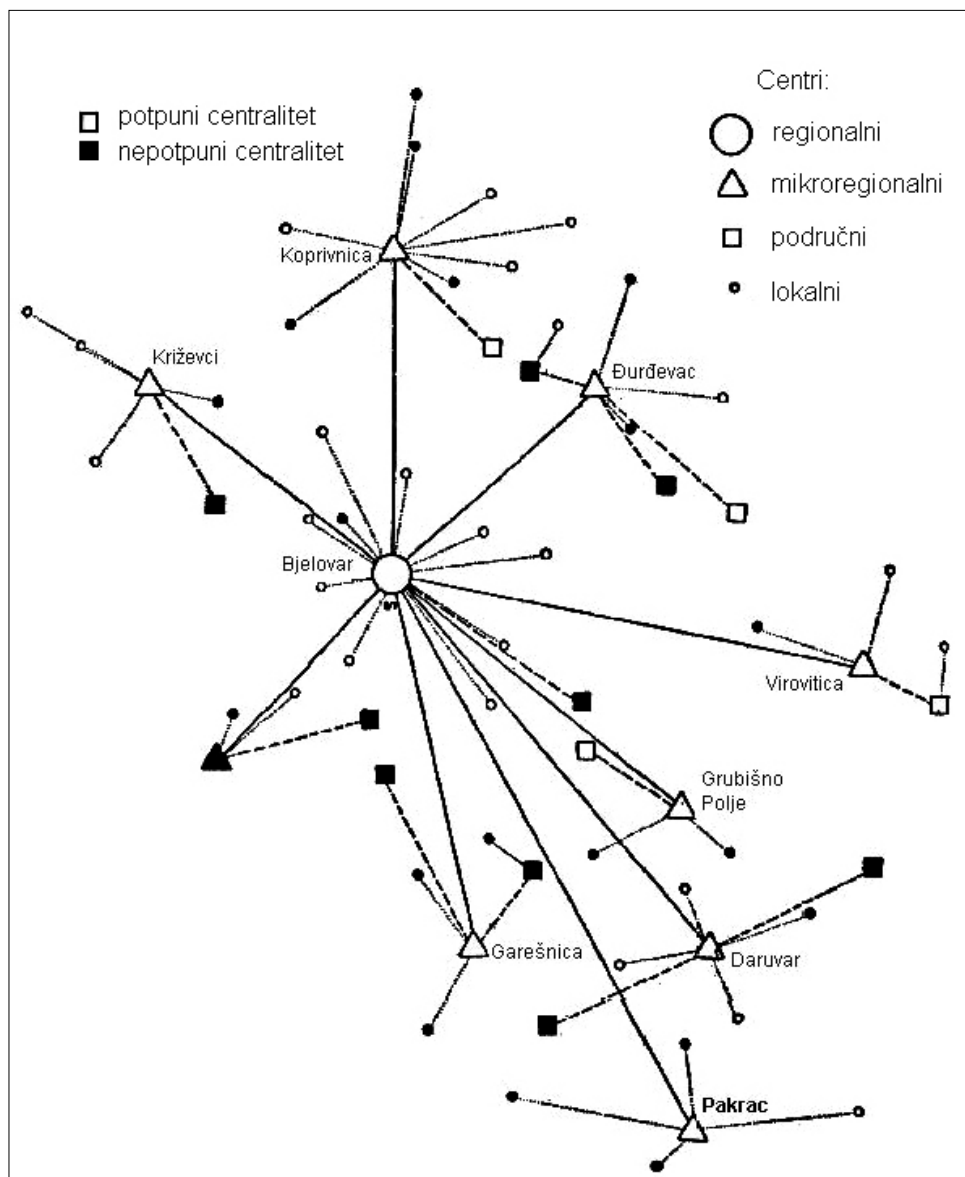
U radu se ispituje gravitacijska usmjerenost ruralnih naselja pakračkoga kraja prema centralnim (urbanim) naseljima u kojima njihovo stanovništvo zadovoljava osnovne životne potrebe: rad, opskrbu, zdravstvene usluge, kulturu te odmor i rekreaciju. Rezultati anketnog istraživanja ukazali su da je Pakrac najvažnije centralno naselje u kojem žitelji okolice zadovoljavaju glavninu svojih životnih potreba. Važnim se centrom rada pokazao i Lipik, s kojim je Pakrac fizionomijski gotovo srastao. Dio potreba stanovnici ovoga kraja zadovoljavaju u Požegi i Daruvaru, a tek manjim dijelom u ostalim centralnim naseljima. Istraživanjem su utvrđeni i glavni razlozi odlazaka u Pakrac te učestalost.

Ključne riječi: Pakrac; ruralna okolica; gravitacijska usmjerenost; osnovne životne potrebe.

Uvod

Na istočnom rubu zagrebačkoga makrogravitacijskog utjecaja pakrački je kraj. U nodalno-funkcionalnoj regionalizaciji Pakrac i okolna naselja pripadaju bjelovarskoj regiji, koja obuhvaća prostor Lonjsko-ilovske zavale i bilogorske Podravine. Za razliku od varaždinske, karlovačke i sisačke regije, u ovom je prostoru izostao važniji urbani centar koji bi poticao i ujedinjavao tijekom razvoja (Malić, 1981.). Vodeći se centar te regije – Bjelovar – od ostalih regionalnih središta razlikuje po svom nastanku, oblikovanjem i koncentracijom centralno-mjesnih funkcija, kao i brojem stanovnika (Magaš, 1998.). Bjelovar je preslab da bi bio katalizator okupljanja, pa regija jedva funkcionira kao jedinstvena cjelina (Malić, 1981.). Iako formalno ima veliko gravitacijsko područje, slabe su veze Bjelovara s podređenim mikroregionalnim centrima rezultirale njihovim uglavnom samostalnim razvojem, na temelju vlastitih lokalnih i mikroregionalnih resursa (Malić, 1981.). To se osobito odnosi na Koprivnicu i Viroviticu, a djelomično i na Pakrac, koji je izrazito rubno

položen (slika 1). Različitim se administrativnim stimulacijama uglavnom nastoje ojačati funkcije Bjelovara kao regionalnog središta (Magaš, 1998.)

Slika 1. Pakrac u mreži centralnih naselja bjelovarske regije
Izvor: prema Malić, 1981., obradili autori

Prema suvremenoj administrativno-teritorijalnoj podjeli, pakrački kraj (Grad Pakrac) obuhvaća 42 naselja, tj. naselje Pakrac i 41 ruralno naselje. Iako je u nodalno-funkcionalnoj regionalizaciji Hrvatske Pakrac mikroregionalni centar koji preko Bjelovara, kao (manjeg) regionalnog centra, gravitira prema Zagrebu (Rogić, 1984.), u *Programu prostornog uređenja Republike Hrvatske* (1999.) taj je kraj, kao dio Požeško-slavonske županije, uključen u istočnu Hrvatsku. Stoga nije pogrešno reći da se u pakračkome kraju isprepliću funkcionalni utjecaji dvaju makroregionalnih središta, tj. Zagreba i Osijeka (Benković, 2006.).

U prirodno-geografskom pogledu naselja ovog kraja pripadaju trima prostornim cjelinama: nizinskom dijelu, prijelazno-brdskom i brdsko-gorskom (sjeverni i sjeverozapadni obronci masiva Psunja) (*Prostorni plan uređenja Grada Pakraca*, 2007.). Naselja nizinskog dijela sjeverozapadno su od Pakraca i obilježava ih poljodjelstvo (npr. Badljevin, Donja Obrijež). Prema tipologiji ruralnih i urbaniziranih naselja A. Lukića (2012.), naselja ove prostorne cjeline uglavnom su u skupini *tržišno orijentiranih poljoprivrednih naselja*. S druge strane, naselja psunjskog prigorja (Bjelajci, Rogulje, Cikote i dr.) tipični su predstavnici *ruralne periferije*.

U ruralnim naseljima koja okružuju Pakrac živi gotovo polovina stanovnika upravnog gradskog područja (4.083 st.), dok je preostalo stanovništvo u samom gradskom naselju (4.772 st.). Uslijed ratnih zbivanja broj stanovnika prepolovljen je u odnosu na predratnu 1991., kako u ruralnom prostoru tako i u samom Pakracu. Osobito je depopuliran istočni dio grada, koji je velikosrpski agresor bio privremeno okupirao (ruralna periferija). Većina stanovnika ruralnih naselja ovoga kraja bila je 2001. godine zaposlena u primarnom sektoru (50,1%), osjetno više nego što iznosi nacionalni prosjek (12,5%). Slijedi tercijarni (29,0%) i nakraju sekundarni (20,9%) sektor. Navedeni podaci svjedoče o socioekonomskom karakteru stanovništva ovoga kraja.

Zadatak je ovoga rada analizirati gravitacijsku usmjerenost ruralnih naselja pakračkoga kraja prema okolnim urbanim naseljima višeg stupnja centralizma, tj. utvrditi u kojoj su mjeri ta naselja funkcionalno usmjerena prema Pakracu (kojem administrativno pripadaju) u odnosu na Lipik, Daruvar, Požegu, Kutinu i Bjelovar. U tu je svrhu provedeno anketno istraživanje u 15 ruralnih naselja kraja, i to: Prekopakra, Gornja Šumetlica, Badljevin, Veliki Banovac, Španovica, Kričke, Donja Obrijež, Glavica, Novi Majur, Gornja Obrijež, Donja Šumetlica, Buče, Dragović, Koturić i Jakovci.¹ Istraživanje je provedeno na uzorku od 280 ispitanika (starijih od 18 godina) koji čine 6,9% ukupnog stanovništva ruralnog dijela pakračkoga kraja (2001.). Pitanja u upitniku odnosila su se na mjesto zadovoljavanja pojedinih

¹ Razmjerno broju stanovnika najveći je broj ispitanika iz naselja Prekopakra, njih 159. Iz Gornje su Šumetlice 42 ispitanika, 27 ih je iz Badljevine, 13 iz Velikog Banovca itd.

osnovnih životnih potreba (funkcija): rad, opskrbu, zdravstvene usluge, kulturu te odmor i rekreaciju. Uz anketu, korišteni su i interni (neobjavljeni) podaci Državnog zavoda za statistiku o centrima rada (prema popisu stanovništva 2001. godine).

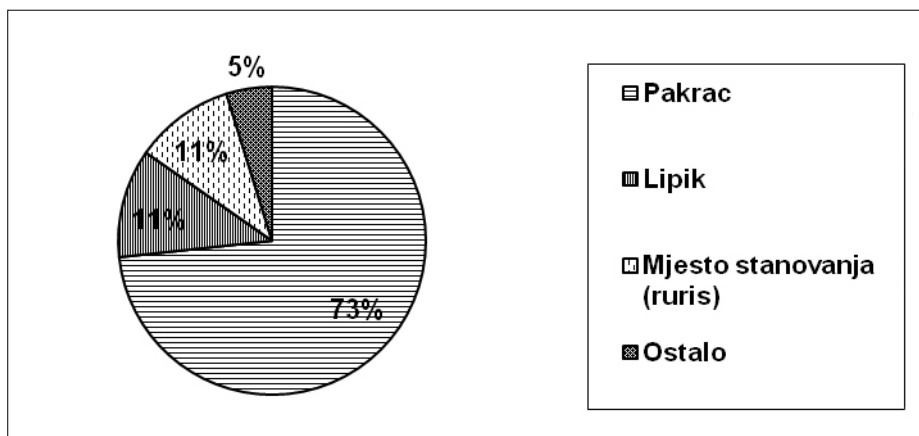
ZADOVOLJAVANJE OSNOVNIH ŽIVOTNIH POTREBA

Rad

Budući da je svaki pojedinac radom dužan osigurati sredstva za sebe i svoju obitelj te pridonositi prosperitetu društva kao cjeline, rad je jedna od osnovnih životnih potreba. Funkcija grada očituje se u zadovoljavanju osnovnih potreba čovjekova postojanja (Vresk, 1990.). Zbog nedostatka radnih mjesta u ruralnoj okolini, posve je razumljivo da ruralno stanovništvo svoje potrebe za radom zadovoljava u urbanim sredinama. Iz istog je razloga u ruralnim naseljima nezaposlenost veća nego u gradovima (Feletar, Glamuzina, 2002.).

Prema rezultatima istraživanja, u pakračkom je kraju više od trećine ispitanika bilo zaposleno, njih 105 ili 36,5%, umirovljenika je bilo 84 ili 30%, dok je nezaposlenih bilo 40 ili 14,3%. Studenta su bila 33 ili 11,8%.

U Pakracu je radilo 77 zaposlenih ispitanika (73,3%), a razloge treba tražiti u maloj udaljenosti u odnosu na druge (nešto udaljenije) centre rada te u funkcijama područnog središta, kao što su uprava i pravosuđe, školstvo, kultura, zdravstvo (Opća županijska bolnica u Pakracu), opskrba i druge usluge (*Prostorni plan uređenja Grada Pakraca*, 2007.). Daljnjih 12 ispitanika odlazilo je na posao u Lipik (industrija, zdravstvo), dok ih je u mjestu stanovanja radilo 11 (slika 2).

Slika 2. Mjesta rada zaposlenih ispitanika ruralnih naselja pakračkoga kraja (%)

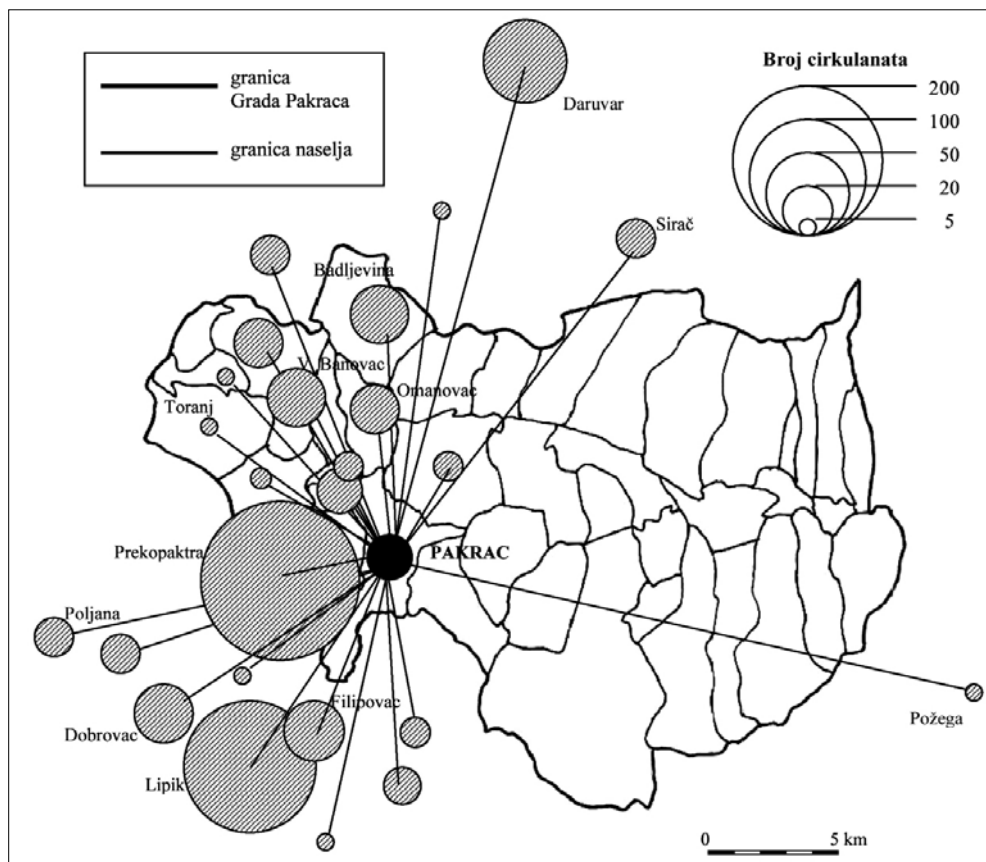
Anketom prikupljeni podaci uspoređeni su s podacima popisa stanovništva 2001. godine kojim su obuhvaćena sva ruralna naselja pakračkog kraja, a predloženi su u tablici br. 1. Popisom prikupljeni podaci potvrđuju kako je najveći broj stanovnika pakračkog ruralnog prstena zaposlen upravo u Pakracu. Na posao u Pakrac odlazio je 2001. g. dvostruko veći broj stanovnika negoli u Lipik. Dok su u Pakracu radila 373 stanovnika istraživanog područja, a u Lipiku 138, na posao u Daruvar istovremeno je odlazilo 48 stanovnika. U ostale centre rada na posao je odlazio neznatan broj stanovnika ovog područja, pa proizlazi kako je pakrački ruralni prsten, s obzirom na zadovoljavanje potreba za radom, gravitacijski usmjeren prema Pakracu, Lipiku i Daruvaru. Zanimljivo je kako neznatan broj stanovnika posao pronalazi u Požegi kao županijskom središtu. Iako se u literaturi često navodi kako je ovaj kraj u nodalno-funkcionalnom pogledu usmjeren prema Bjelovaru kao centru višeg stupnja centralizma (Njegač, 2000.), na posao u Bjelovar ne odlazi gotovo nitko.

Tablica 1. Broj stanovnika ruralnih naselja pakračkoga kraja zaposlenih u Pakracu, Lipiku, Daruvaru, Požegi, Kutini i Bjelovaru 2001. godine

Naselje stanovanja	Naselje rada					
	Pakrac	Lipik	Daruvar	Požega	Kutina	Bjelovar
Badlješina	31	4	35	-	-	-
Batinjani	7	4	-	-	-	-
Bjelajci	-	-	-	-	-	-
Branešci	-	-	-	-	-	-
Brusnik	1	-	-	-	-	-
Bučje	-	-	-	-	-	-
Cicvare	-	-	-	-	-	-
Cikote	-	-	-	-	-	-
Dereza	-	-	-	-	-	-
Donja Obrijež	19	15	2	-	2	-
D. Šumetlica	-	-	-	-	-	-
D. Grahovljani	-	-	2	-	-	-
Dragović	1	-	-	-	-	-
Glavica	-	-	-	-	-	-
G. Obrijež	2	2	-	-	-	-
G. Šumetlica	1	-	-	-	-	-
G. Grahovljani	-	-	-	-	-	-
Jakovci	-	-	-	-	-	-
K. Polje	1	1	-	-	-	-

Naselje stanovanja	Naselje rada					
	Pakrac	Lipik	Daruvar	Požega	Kutina	Bjelovar
Koturić	-	-	-	-	-	-
Kraguj	-	-	-	-	-	-
Kričke	-	-	-	-	-	-
Kusonje	9	5	-	-	-	-
Lipovac	-	-	-	-	-	-
M. Banovac	2	-	-	-	-	-
Mali Budići	-	-	-	-	-	-
Novi Majur	17	4	-	-	-	-
Omanovac	19	6	2	-	-	1
Ožegovci	-	-	-	-	-	-
Ploštine	5	2	-	-	-	-
Popovci	-	-	-	-	-	-
Prekopakra	216	84	7	4	-	-
Prgomelje	-	-	-	-	-	-
Rogulje	-	-	-	-	-	-
S. Grahovljani	-	-	-	-	-	-
Stari Majur	8	2	-	-	-	-
Španovica	1	-	-	-	-	-
Tisovac	-	-	-	-	-	-
Toranj	5	4	-	-	-	-
Veliki Banovac	28	5	-	1	-	-
Veliki Budići	-	-	-	-	-	-
Ukupno	373	138	48	5	2	1

Izvor: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., posebno obrađeni podaci*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.

Slika 3. Intenzitet dnevne cirkulacije u Pakrac 2001. godine (napomena: naselja s manje od 5 cirkulanata nisu prikazana)

Izvor: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., posebno obrađeni podaci.* Zagreb: Državni zavod za statistiku.

Godine 2001. na posao u Pakrac svakodnevno je dolazilo 815 cirkulanata, pretežitim dijelom iz neurbanih naselja njegova upravnog gradskog područja (373 zaposlenika ili 45,8%). Karta gravitacijskog područja dnevnih cirkulanata (slika 3) otkriva da ih je na posao u Pakrac znatno više stizalo iz naselja smještenih zapadno od grada negoli iz onih istočnijih. Razloge valja tražiti u boljoj naseljenosti zapadnoga dijela pakračkoga kraja i povoljnijem dobnom sastavu stanovništva (više je radno sposobnog stanovništva). Istočna naselja bila su okupirana u vrijeme Domovinskog rada i općenito imaju malo stanovnika. Osim toga, u njima prevladava starije i ekonomski neaktivno stanovništvo. No, Pakracu kao centru rada gravitiraju i dijelovi izvan njegova upravnog gradskog područja, ponajviše naselja u sastavu

Grada Lipika te je u tom pogledu opravdano govoriti o pakračko-lipičkom kraju. S područja Grada Lipika iste je godine na posao u Pakrac svakodnevno dolazilo 290 cirkulanata ili 35,6%. Naselja koja danas sačinjavaju Grad Lipik bila su do početka 90-ih godina prošlog stoljeća u sastavu Općine Pakrac.

Ostale životne potrebe

Dok su se pitanja u prvom dijelu upitnika odnosila na radni status i mjesto rada (zaposlenih) ispitanika, u nastavku je ispitanicima postavljen niz pitanja o mjestu zadovoljenja ostalih životnih potreba, tj. kupovini hrane, kupovini ostalih proizvoda, kulturi, zdravstvenim uslugama te zabavi, sportu i rekreaciji, pri čemu je svaki ispitanik imao mogućnost navesti jedno ili više mjesta u kojima iste potrebe zadovoljava.

Radi detaljnije analize, ruralna su naselja (ispitanici) razvrstana u dvije skupine: u jednoj su skupini naselja udaljena od Pakraca manje od 10 kilometara, dok drugu skupinu čine naselja udaljena 10 i više kilometara. Rezultati ovog dijela istraživanja obrađeni su i nalaze se u priloženom tabličnom prikazu.

Tablica 2. Mjesta zadovoljavanja osnovnih životnih potreba ruralnog stanovništva pakračkoga kraja, 2010. (N = 280 ispitanika)

Životne potrebe	Udaljenost od Pakraca	Udio (%) od svih odgovora*					
		Mjesto stanovanja	Pakrac	Daruvar	Kutina	Požega	Ostalo
Kupovina hrane	< 10 km	20,8	69,1	2,9	0,4	-	6,8
	≥ 10 km	72,0	26,5	-	-	-	1,5
Kupovina ostalih proizvoda	< 10 km	2,0	55,2	11,2	7,6	10,4	13,6
	≥ 10 km	11,8	64,6	2,6	-	18,4	2,6
Kultura	< 10 km	11,1	45,1	22,1	0,9	6,6	14,2
	≥ 10 km	1,4	76,0	2,8	-	19,7	-
Zdravstvene usluge	< 10 km	-	89,7	3,6	-	1,8	4,9
	≥ 10 km	1,2	78,0	-	-	20,8	-
Zabava, sport i rekreacija	< 10 km	43,8	41,7	4,4	0,4	0,9	8,8
	≥ 10 km	44,0	51,5	-	-	4,5	-

* ispitanici su mogli navesti jedno ili više mjesta u kojima zadovoljavaju pojedine životne potrebe
 Izvor: anketno istraživanje 2010.

Stanovnici ruralnih naselja pakračkoga kraja većinu svojih životnih potreba zadovoljavaju u Pakracu ili u naselju stanovanja, a rjeđe u udaljenijim naseljima. To je osobito izraženo kod kupovine hrane. Ovdje valja uočiti da ispitanici iz naselja bližih gradu kupovinu hrane uglavnom obavljaju u Pakracu (69,1% odgovora), a iz onih udaljenih 10 km i više u naselju stanovanja (iako samo ponegdje postoje trgovine mješovite robe, tj. često se radi o „putujućim“ trgovinama). Udaljenija naselja ujedno su slabije razvijena i u prometnom pogledu lošije povezana s Pakracem. Kada je riječ o kupovini ostalih (neprehrambenih) proizvoda, ispitanici su također na prvome mjestu istaknuli Pakrac, ali se, radi zadovoljenja tih potreba, odlazi i u udaljenija središta, osobito u Daruvar i Požegu. Dok ispitanici iz naselja bližih Pakracu ostale proizvode više kupuju u Daruvaru (ali i Kutini i drugdje), ispitanici iz naselja udaljenih 10 i više km od Pakraca kupovinu ostalih proizvoda u većoj mjeri obavljaju u Požegi. Razlike između stanovnika dviju skupina naselja u mjestima kupovine hrane i ostalih proizvoda rezultat su drugačije gravitacije i razvijenosti.

Nedostatak kulturne ponude problem je svih ruralnih naselja, što njihove stanovnike navodi da kulturne potrebe zadovoljavaju u drugim naseljima. Pakrac je glavni izvor kulturne ponude za okolna ruralna naselja, ali je znatan broj ispitanika kao mjesto zadovoljavanja kulturnih potreba naveo još i Daruvar i/ili Požegu. Dok ispitanici iz naselja bližih gradu kao drugo mjesto u kojem zadovoljavaju kulturne ponude češće navode Daruvar, ispitanici iz udaljenijih naselja kulturne potrebe više zadovoljavaju u Požegi. Dakle, i ovdje je jasno da su obje skupine naselja ponajprije vezane uz Pakrac, ali su gravitacijski usmjerene i prema Daruvaru i/ili Požegi.

Stanovništvo potrebe za zdravstvenim uslugama uglavnom zadovoljava u Pakracu, u kojem djeluju Opća županijska bolnica i Dom zdravlja. Ipak, uslijed nedostatka specijaliziranih zdravstvenih usluga velik je broj stanovnika udaljenijih naselja pakračkoga kraja (10 km i više) kao drugu lokaciju zadovoljavanja zdravstvenih usluga naveo županijsko središte – Požegu (20,8% svih odgovora). S druge strane, zanemariv je broj onih koji radi korištenja zdravstvenih usluga odlaze u Daruvar.

Zanimljivo je da potrebe za sportom i rekreacijom te zabavom ispitanici pretežno zadovoljavaju u mjestima stanovanja ili Pakracu. Kako objasniti pojavu da se, unatoč nedostatku ponude, navedene potrebe zadovoljavaju u mjestima stanovanja? Načini zadovoljavanja tih potreba bitno su drugačiji u starije populacije, koja u ovom kraju prevladava, u odnosu na malobrojnu mlađu populaciju. Stoga se ribolov, lov i boravak u prirodi mogu ubrojiti u glavne oblike zadovoljavanja tih potreba u slabije razvijenoj i senilizacijom zahvaćenoj ruralnoj sredini.

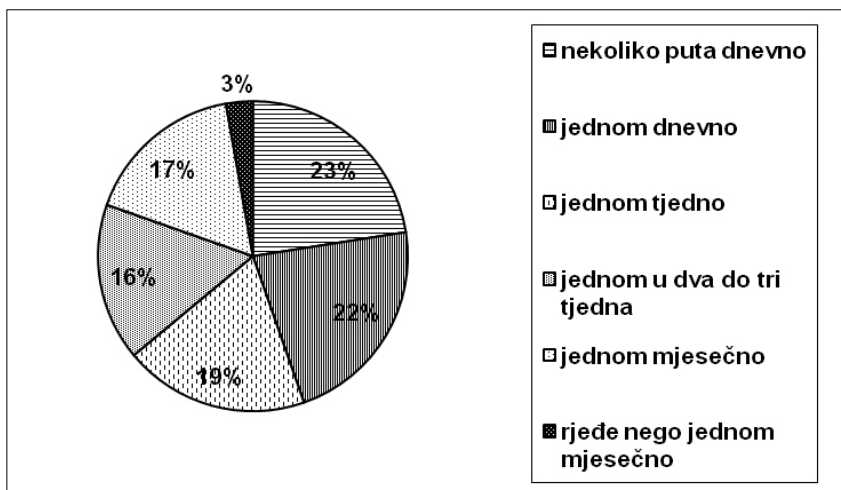
PAKRAC – CENTRALNO MJESTO ZADOVOLJAVANJA ŽIVOTNIH POTREBA

Budući da je Pakrac centralno mjesto zadovoljavanja životnih potreba žitelja njegove ruralne okolice, u nastavku su ispitani učestalost i motivi odlazaka u Pakrac. Prema rezultatima analize, gotovo je svaki drugi ispitanik odlazio najmanje jednom dnevno u Pakrac, dok su ostali ispitanici odlazili ili jednom tjedno ili nekoliko puta u mjesecu. Neznatan je broj ispitanika posjećivao Pakrac rjeđe negoli jednom u mjesec dana. Određena se razlika javlja između muških i ženskih stanovnika ovoga kraja. Za razliku od muškaraca, žene u manjem broju svakodnevno odlaze u Pakrac, a u većem broju jednom tjedno ili još rjeđe. To valja pripisati većom zaposlenošću muškog stanovništva, koje na dnevnoj bazi svakodnevno cirkulira na relaciji mjesto stanovanja – mjesto rada (tablica 3).

Tablica 3. Učestalost odlazaka ispitanika u Pakrac prema spolu i ukupno

	Broj ispitanika					
	Svega		m		ž	
	broj	%	broj	%	broj	%
1. Nekoliko puta dnevno	63	22,5	37	24,5	26	20,2
2. Jednom dnevno	62	22,1	41	27,2	21	16,3
3. Jednom tjedno	54	19,3	29	19,2	25	19,4
4. Jednom u dva do tri tjedna	46	16,4	20	13,2	26	20,2
5. Jednom mjesečno	47	16,8	19	12,6	28	21,7
6. Jednom u nekoliko mjeseci	6	2,1	3	2,0	3	2,3
7. Jednom godišnje ili rjeđe	2	0,7	2	1,3	-	-
8. Uopće ne idem u grad	-	-	-	-	-	-
Ukupno	280	100,0	151	100,0	129	100,0

Izvor: anketno istraživanje 2010.

Slika 4. Učestalost odlazaka ispitanika u Pakrac
Izvor: anketno istraživanje 2010.

Svaki je ispitanik zamoljen da navede tri razloga zbog kojih najčešće odlazi u Pakrac. Tako je dobiveno ukupno 840 odgovora koji su potom sistematizirani. S obzirom da određene razlike između muških i ženskih ispitanika postoje i u pogledu motiva odlazaka u Pakrac, iznosimo ih odvojeno. Glavni razlozi odlaska u Pakrac muških ispitanika, koje je navelo barem 20 ispitanika (od ukupno 151), jesu sljedeći:

1. kupovina prehrambenih ili ostalih proizvoda (ovaj razlog navodi 49,0% svih muških ispitanika, tj. njih 74),
2. zabava, izlasci, kafić, društvo (74 ispitanika),
3. zdravstvene potrebe (bolnica, dom zdravlja, liječnik, zubar, ljekarna) (42 ispitanika),
4. posao (39 ispitanika),
5. javne službe (pošta, općina, policija, vatrogasci) (31 ispitanik),
6. mirovina (26 ispitanika),
7. plaćanje računa (26 ispitanika),
8. administrativne potrebe (25 ispitanika),
9. banka (25 ispitanika).

Glavni razlozi odlaska u Pakrac koje navodi barem 20 ženskih ispitanika, od njih 129, jesu:

1. kupovina prehrambenih ili ostalih proizvoda (78 ili 60,5% svih ženskih ispitanika),

2. zabava, izlasci, kafić, društvo (44 ispitanika),
3. zdravstvene potrebe (bolnica, dom zdravlja, liječnik, zubar, ljekarna) (40 ispitanika),
4. posjet djeci, roditeljima, rodbini, dečku (35 ispitanika),
5. posao (34 ispitanika),
6. mirovina (25 ispitanika).

Bez obzira na spolne razlike može se zaključiti da stanovnici pakračkoga kraja najčešće odlaze u Pakrac radi kupovine. Taj je odgovor navelo 49,0% muških i 60,5% ženskih ispitanika. U Pakrac se često odlazi radi zabave, odlaska u kafić ili zadovoljavanja zdravstvenih potreba. S druge strane, u razloge koje navodi manji broj ispitanika, muških ili ženskih, ubrajaju se *sport i rekreacija, potrebe djece vezane uz školu, odlazak u zavod za zapošljavanje, odlazak na tržnicu, crkvu* i dr.

Zaključak

Rezultati anketnog istraživanja, dopunjeni i podacima službene državne statistike, pokazali su u kojoj su mjeri naselja pakračkoga kraja gravitacijski usmjerena prema Pakracu u odnosu na druga veća centralna naselja ovog dijela Hrvatske. Bez dvojbe Pakrac je najvažnije centralno naselje u kojem žitelji njegove okolice pronalaze posao, ali i zadovoljavaju i ostale životne potrebe. Iako je Pakrac najvažniji centar rada za žitelje toga kraja, važnim se centrom rada pokazao i Lipik, s kojim je Pakrac fizionomijski gotovo srastao. Ova se dva naselja u određenoj mjeri i funkcionalno nadopunjavaju te se u tom pogledu može govoriti o dvojnog naselju. Za razliku od potrebe za radom koja se velikim dijelom zadovoljava u Lipiku, ostale se životne potrebe, osim u Pakracu, u određenoj mjeri zadovoljavaju u Daruvaru i/ili Požegi. Opskrba prehrambenim i drugim proizvodima glavni su razlog povremenih odlazaka stanovnika ruralne okolice u Pakrac.

Gravitacijska usmjerenost naselja u pakračkom kraju ovisit će u budućnosti o razvoju samog Pakraca (kao gospodarskog, kulturnog, prosvjetnog središta itd.) te o razvoju drugih većih centralnih naselja u njegovoj blizini poput Daruvara, Lipika, Požege i Kutine. Na gravitacijsku bi usmjerenost mogle utjecati i eventualne promjene u administrativno-teritorijalnom ustroju zemlje, aktualni trendovi u razvoju prometnog sustava i drugi razlozi.

Prilog 1.

Upitnik o gravitacijskoj usmjerenosti ruralnih naselja pakračkoga kraja

Naselje: _____

Spol:

1. muški
2. ženski

Dob (godine starosti): _____

1. Kakav je Vaš radni status?

1. zaposlenik
2. nezaposlena osoba
3. umirovljenik
4. student
5. učenik
6. ostalo

2. (Samo za ispitanike koji su na prethodnom pitanju dali odgovor 1)

U kojem naselju radite? _____

3. U kojim se naseljima opskrbljujete prehrambenim proizvodima?

4. U kojim naseljima kupujete neprehrambene proizvode?

5. U kojim naseljima zadovoljavate kulturne potrebe (npr. kazalište, kino, muzej)?

6. U koja naselja odlazite radi zdravstvenih usluga?

7. U kojim naseljima zadovoljavate potrebe za zabavom, sportom i rekreacijom?

8. Koliko učestalo odlazite u grad Pakrac?

1. svaki dan po nekoliko puta	5. jednom mjesečno
2. jednom dnevno	6. jednom u nekoliko mjeseci
3. jednom tjedno	7. jednom godišnje ili rjeđe
4. jednom u 2 – 3 tjedna	8. uopće ne idem u grad

9. Koja su tri glavna razloga Vaših odlazaka u grad Pakrac?

1. _____
2. _____
3. _____

Literatura

- Benković, Stjepan (2006), Geografska obilježja pakračko-lipičkog kraja. *Zbornik Povijesnog društva Pakrac-Lipik*, III, str. 63-73.
- Feletar, Dragutin; Glamuzina, Martin (2002), Prostorna distribucija zaposlenosti i nezaposlenosti kao pokazatelj diferenciranosti na prostoru Hrvatske. *Podravina*, I (2), str. 5-42.
- Lukić, Aleksandar (2012), *Mozaik izvan grada – tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske*. Samobor: Meridijani.
- Magaš, Damir (1998), *Osnove geografije Hrvatske*. Zadar: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet Zadar.
- Malić, Adolf (1981), *Centralne funkcije i prometne veze naselja središnje Hrvatske*. Zagreb: Geografsko društvo Hrvatske.
- Njegač, Dražen (2000), Regionalna struktura Hrvatske. U: D. Pejnović (ur.), *Zbornik radova II. hrvatskog geografskog kongresa*. Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, str. 191-199.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., posebno obrađeni podaci*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Program prostornog uređenja Republike Hrvatske (1999.)*. Zagreb: Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje.
- Prostorni plan uređenja Grada Pakraca (2007.)*, Požega: Zavod za prostorno uređenje Požeško-slavonske županije.

Rogić, Veljko (1984), Jednostavnost i fleksibilnost koncepta nodalno-funkcionalne diferencijacije SR Hrvatske. *Geografski glasnik*, XLVI, str. 73-80.

Vresk, Milan (1990), *Osnove urbane geografije*. Zagreb: Školska knjiga.

The Gravitational Orientation of Rural Settlements in the Pakrac Area

Summary

This paper examines gravitational orientation of rural settlements in Pakrac area towards the central (urban) settlements where their population satisfies the basic necessities of life: work, supply, medical services, culture and repose and relaxation. The poll results have pointed out that Pakrac is the most important central settlement where the inhabitants from the surrounding area satisfy the majority of their life necessities. Lipik, which almost fused with Pakrac, proved to be a very important work centre. The inhabitants of this area satisfy some of their needs in Požega and Daruvar, and only partly in other central settlements. The research has also established the main reasons for visiting Pakrac as well as their frequency.

Keywords: Pakrac; rural surroundings; gravitational orientation; basic necessities of life.

Dr. sc. Zdenko Braičić, docent
Učiteljski fakultet Zagreb, Odsjek u Petrinji
Trg Matice hrvatske 12, 44250 Petrinja
zdenko.braicic@ufzg.hr

Tomislav Novinc, diplomirani učitelj
Vatroslava Lisinskog 5, 34550 Pakrac
tomislav.novinc@hotmail.com